

ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΥΘΡΕΑΣ - ΠΑΛΑΙΚΥΘΡΟ

Ίστορική έπισκόπηση

Οι άρχαιολόγοι ισχυρίζονται πώς χιλιάδες χρόνια πρὸ Χριστοῦ κτίστηκε στὴ Κύπρῳ ἀπὸ Θρακὸφρυγες μετανάστες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μιὰ πολιτεία. Τὸ ὄνομα τῆς ὁμῶς εἶναι ἀγνωστο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ἀγνωστὴ ἡ γραφὴ καὶ οἱ κάτοικοι δὲν μᾶς ἀφήσαν χαραγμένα κειμήλια.

Ἡ παλιὰ αὐτὴ πολιτεία ἀναστατώθηκε μετὰ τὸν Τρωϊκὸ πόλεμο, τὸ 1200 πρὸ Χριστοῦ, ὅποτε χιλιάδες Ἑλληνες μετανάστες πλημμύρισαν τὴ Κύπρῳ. Ἔτσι τὸ 1184 π.Χ. ἡ πολιτεία κατοικήθηκε ἀπὸ Ἑλληνες μετανάστες καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Χύπρῳ ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τῶν μεταναστῶν Χύπρῳ.

Ὁ Χύπρῳ καταγόταν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ μυθικοῦ βασιλιᾶ τῶν Ἀθηνῶν Θησέα. Ἦταν γιὸς τοῦ Ἄλδρου καὶ ἐγγονὸς τοῦ Ἀκάμαντα, γιοῦ τοῦ Θησέα καὶ τῆς Ἀριάδνης.

Κατ' ἄλλους ἐνδέχεται ὁ Χύπρῳ νὰ ἔδωκε τὸ ὄνομα Χύπρῳ στὴ πολιτεία κατὰ παραλληλισμὸ πρὸς τὴ πόλιν Χύπρῳ ποῦ εἶναι κοντὰ στὴς Θερμοπύλες, λόγω τῆς πλούσιας πηγῆς ποῦ θρίσκειται στὴ περιοχὴ, τῆς πηγῆς τοῦ Κεφαλοδρύσου Κυθρέας.

Τὸ βασίλειο τῶν Χύπρῳ διατηρήθηκε γιὰ αἰῶνες, γιὰ τὴν ἰσχύος καὶ πλούσιον λόγω τῆς πλούσιας πηγῆς τοῦ ἄρδευε καὶ δροσίζε τὴν περιοχὴ καὶ ποῦ ἐξακαλουθεὶ καὶ σήμερᾳ ἀκόμη νὰ τὴν ἄρδευε καὶ δροσίζει μὲ τὰ κρυστάλλινα νερὰ τῆς.

Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνταν μὲ τὴ καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ τὴ κατασκευὴ καὶ διακόσμηση πηλίνων ἀγγείων ὅπως φαίνεται ἀπὸ διάφορα ἀντικείμενα ποῦ βρέθηκαν σὲ τάφους τῆς περιοχῆς. Ἐπίσης ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ ἐμπόριον τῶν γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων ποῦ παρήγαν.

Οἱ κάτοικοι τῶν Χύπρῳ πίστευαν στοὺς δώδεκα θεοὺς, εἶναι δὲ ἀπὸ τοὺς πρώτους

κατοίκους τῆς Κύπρῳ ποῦ ἀσπάστηκαν τὸ Χριστιανισμὸ ἀπὸ τοὺς πρώτους Ἀποστολικούς χρόνους, ἀπὸ τοὺς Ἀπ. Παῦλο καὶ Βαρνάβα.

Τὸ 45 μ.Χ. οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Βαρνάβας ἐπεσκέφτηκαν τὴν Κύπρῳ γιὰ νὰ διδάξουν τὸ Χριστιανισμὸ καὶ τὴ διάσχιον ὀλόκληρην ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα ὡς τὴ Πάφῳ. Ἀκολουθώντας τὴ κοίτη τοῦ ποταμοῦ Πηδιά πέρασαν ἀπὸ τὴν πολιτεία τῶν Χύπρῳ καὶ ἀφήσαν τὰ πρώτα σπέρματα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ἀσπάστηκαν τὸ Χριστιανισμὸ, κατεδάφισαν τοὺς εἰδωλολατρικούς ναοὺς καὶ τὰ ἱερά τους καὶ κατέστρεψαν τὰ εἰδῶλα. Ἡ εἰδωλολατρεία σιγὰ σιγὰ ἐκτοπίστηκε ἀπὸ τὴν περιοχὴ καὶ στὴ θέση τῶν εἰδωλολατρικῶν ναῶν κτίστηκαν Χριστιανικὲς ἐκκλησίες. Ἡ πόλιν τῶν Χύπρῳ ἦταν μετὰ τῶν 16 πολέμων τῆς Κύπρῳ ποῦ εἶχαν Ἐπίσκοπο. Ἔτσι τὸ 363 μ.Χ. ἔχομεν Ἐπίσκοπο στοὺς Χύπρῳ τὸν Πάππον, ὁ ὁποῖος χειροτονεὶ τὸν Ἐπίσκοπο τῆς Σαλαμίνας καὶ Ἀρχιεπίσκοπο Πάσης Κύπρῳ Ἐπιφάνιον τὸν Α' (368—403).

Ἡ πολιτεία τῶν Χύπρῳ ζοῦσε εἰρηνικὰ μέχρι τὸ ἔτος 806 μ.Χ. Τότε, ἐνῶ οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς καταγίνονταν ἀμέριμνοι μὲ τὴς γεωργικὲς καὶ ἄλλες ἐργασίες τους ξαφνικὰ κατὰκλυσαν τὴν περιοχὴ στίφη ἀπὸ Ἀραβες στρατιῶτες μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἀρούν Ἀλ-Ρασίδ. Αὐτὸς βρίσκοντας ἀφορμὴ πὼς ὁ τότε Αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρος ὁ Α' ἀρνήθηκε νὰ τοῦ πληρώσει τοὺς φόρους, ποῦ εἶχαν συμφωνήσει, ἐπετέθη κατὰ τῆς Κύπρῳ, ποῦ ἦταν Βυζαντινὴ ἀποικία. Ἀφοῦ λεηλάτησε τὴς παράλιες πόλεις τῆς Κύπρῳ προχώρησε στὸ ἐσωτερικὸ καὶ ἔφθασεν ὡς τοὺς Χύπρῳ.

Οἱ κάτοικοι ἀντιστάθηκαν σθεναρὰ, στὸ τέλος ὁμῶς ὑπέκυψαν στὴν ὑπεροχὴ τῶν

μανιακῶν, πολυαριθμότερων καὶ πολὺ καλὰ ἐξοπλισμένων ἐπιδρομῶν.

Ἄφου οἱ ἐπιδρομεῖς λεηλάτησαν τὰ σπίτια καὶ πήραν ὅτι πολὺτιμο βρήκαν μάζεψαν ὅλους ὄσους ἀπέμειναν στὴ περιοχὴ, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά, τοὺς ἔδεσαν, ὀπισθάγκωνα καὶ ἀφου ἔβαλαν φωτιά στα σπίτια ξεκίνησαν μὲ τὰ λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους γιὰ τὸ λιμάνι τῆς Σαλαμίνας ἀφήνοντας πίσω τοὺς τὸν Ἐπίσκοπο τῆς Πολιτείας.

Οἱ Σαρακηνοὶ παρὰ τὴν ἀγριότητά τους καὶ τὸ μῖσος ποὺ ἔτρεφαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ παρὰ τὸ μῆνος τους γιὰ τὶς προμερὲς ἀπώλειες ποὺ εἶχαν κατὰ τὴν ἐπιθεσή τους κατὰ τῶν Χύτρων, σεβάσθηκαν τὸ ἅγιο πρόσωπο τοῦ Ἐπισκόπου καὶ δὲν θέλησαν νὰ τὸν πιάσουν αἰχμάλωτο.

Ἐπίσκοπος τότε τῶν Χύτρων ἦταν ὁ Ἅγιος Δημητριανὸς ἀπὸ τῆ Συκά — ἔτσι λέγεται σήμερα μιὰ τοποθεσία κοντὰ στὸ Παλαίκυθρο. Ὁ Ἅγιος «τὶ νὰ κάνω ἐδῶ» εἶπε «τίνος Ἐπίσκοπος θὰ εἶμαι, ἀφου τὸ ποίμνιό μου πάει στὴν αἰχμαλωσία. Θὰ πάω κα ἐγὼ μαζί τους». Καὶ τοὺς ἀκολούθησε. Οἱ Ἀραβες Σαρακηνοὶ τὸν ἄφησαν νὰ μπεῖ στὰ καράβια τους καὶ τὸν πήραν μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους στὴ πρωτεύουσά τους Βαγδάτη.

Ὁ Ἅγιος μὲ τὶς πραικιλήσεις του καὶ τὶς ὀλονύκτιες προσευχὲς του κατάρθωσε, ὕστερα ἀπὸ ἐνὸς χρόνου αἰχμαλωσία, νὰ πείσει τὸ Σουλτάνο νὰ ἐλευθερώσει τὸ ποίμνιό του καὶ νὰ τὸ φέρει πίσω στοὺς Χύτρους. Οἱ κάτοικοι, ὅσοι ἐπέζησαν, χωρίστηκαν σὲ μεγάλες ὀμάδες καὶ ἔκτισαν τὰ σημερινὰ χωριά τοῦ διαμερίσματος Κυθρέας. Ἔτσι ἔχουμεν: Ἀπὸ τοὺς Χύτρους τὴ κομόπολη Κυθρέα ποὺ εἶναι χωρισμένη σὲ ἔξι ἐνορίες, τὴ Χρυσίδα, τὴν Ἁγία Μαρίνα, τὸν Ἅγιο Ἀνδρόνικο, τὸν Ἅγ. Γεώργιο, τὴ Χαρδρακιώτισσα καὶ τὴ Συρκανιά. Τὸ Νέο Χωριὸ γιὰτὶ κτίστηκε ἀργότερα ἀπὸ τὰ ἄλλα χωριά τῆς περιοχῆς. Τὸ Τραχῶνι ποὺ τοῦ δάθηκε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ σκληρὸ καὶ ἄγρονο ἔδαφος. Τὴ Βῶνῃ λείψανο τοῦ παλιοῦ ὀνόματος Δωδῶνῃ, μαντείου τοῦ θεοῦ τῆς περιοχῆς Ἀπόλλωνα — τὸ

ἄγαλμα τοῦ θεοῦ ὡς καὶ ἄλλα ἀγάλματα ἀνακαλύφθηκαν ἐκεῖ τὸ ἔτος 1883. Τὸ Ἔξω Μετόχι ποὺ πήρε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴ λέξη μετόχι δηλ. φέουδο γιὰτὶ παραχωρήθηκε τὸ ἔτος 1391 ὡς φέουδο σ' ἕνα Φράγκο φεουδάρχη. Τὴν Ἐπηχῶ ἀμιγῶς τουρκικὸ χωριὸ, τὸ Μπέη-Κκιιογιὸ δηλ. χωριὸ ποὺ ἀνήκε σ' ἕνα Μπέη, τὸ Τσιφλικούσι περιοχὴ ποὺ ἀνήκε σὲ μιὰ Μονὴ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας κατεσχέθη καὶ δωρήθηκε ὡς τσιφλίκι σὲ κάποιον Τούρκον Ἄγαν καὶ τὸ Παλαίκυθρο ἀπὸ τὸ Παλαιὸ - Χύτροι, Παλαίχυτροι, Παλαίκυθρο.

Παλαίκυθρο: Οἱ κάτοικοι τοῦ Παλαίκυθρου μὲ τὸν ἐπιναπατριισμό τους ἀπὸ τὴ Βαγδάτη, κτίζοντας τὴ νέα τους πολιτεία μερίμνησαν καὶ γιὰ τὸν τόπο ὄπιου ὀμαδικὰ θὰ ἀνάπεμπαν δεήσεις καὶ εὐχαριστίες στοὺς Ἁγίους καὶ τὸ Θεό. Ἔτσι, στὰ ἐρείπια ἐκκλησιᾶς, ποὺ ἔκαψαν οἱ Ἀραβες ἐπιδρομεῖς, ἔκτισαν στὴν Ἁγίαν Αἰκατερίνην, ἢ ὀποῖα ὀπως γράφει ὁ βιογράφος Ἰωάννης ἦτο καὶ Ἐπισκοπὴ «... Παλαίκυθρον οὖσαν οἰκιστὴν πολὺκνην περὶ τὰ 25 μίλια τῆς Σαλαμίνας ἀπέχουσαν. Ἡ Ἐπισκοπὴ αὐτῆς ἦτο μίαν τῶν κατὰ τὸ 1222 θία καταργηθεισῶν. Αὐτὴ ἀνηγγέρθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίας Βυζαντινῆς ἐκκλησιᾶς κατασφραγείσης ὑπὸ τῶν Ἀράβων μετὰ τὸ 802». Κατὰ τὸν βιογράφον Ἰωάννην ἢ Ἐπισκοπὴ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τὸ 1222 ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουζιμισνοῦ βασιλιά τῆς Κύπρου Ἐρρίκου τοῦ Α' (1218-1254) ὑπετάγη στὴ λατινικὴ ἐκκλησία, ὀπως καὶ πολλὰς ἄλλες Ὀρθόδοξες ἐκκλησιᾶς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ποὺ ἀναγκάσθηκαν νὰ ὑπακούουν στὸν Λατίνον Ἀρχιεπίσκοπο, ποὺ μετέφερε τὴν ἔδρα του ἀπὸ τὴν Ἀμμόχωστο στὴ Λευκωσία.

Ὅπως φαίνεται, περὶ τὸ ἔτος 1350 ἐνεκυψε στὴ περιοχὴ ἐπιδρομὴ ἀκρίδων, οἱ ὀποῖες ἐπέφεραν καταστροφὲς στὴν περιοχὴ. Ὁ χρονογράφος Λ. Μαχαιρᾶς γιὰ τὸ Παλαίκυθρο, τὸ ὀποῖον ἀποκαλεῖ «Παλόκυθρον» γράφει: «Ὀμοίως ὁ Ἰγνάτιος, ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας, γροικῶντα τὴν μεγάλην ζημίαν τὴν ἐπήκεν ἢ ἀκρίδα, εἶπεν τοῦρε Οὐγκε (Οὐγος Δ' διοικητῆς τῆς Κύπρου ἐπὶ τῆς κατοχῆς τῶν Λουζιμιανῶν 1324—

1359) και ὤρισεν καὶ ἐξωγραφῆσαν ἕναν εἰκόνισμα τὸν Ἅγιον Χριστόφορον μάρτυρα, καὶ τὸν Ἅγιον Ταράσιον Πατριάρχημ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ἅγιον Τρύφον μάρτυρα, καὶ ἐγκαινίασεν ὁ αὐτὸς Πατριάρχης καὶ ἐστεῖλάν το εἰς τὸ Παλαίκυθρον ὅτι ἐκεῖ ἐγένετο καὶ εἶπέν τους εἰς τὸ γέννημάν της νὰ λιτανεύουν τὸ εἰκόνισμα καὶ νὰ λειτουργᾷ, καὶ ὁ κύριος νὰ φυλάττη τοὺς καρπούς». Ἡ εἰκόνα πὺν εἶναι σχεδὸν ἐφθαρμένη βρῖσκεται στὴν ἐκκλησίαν τῆς κοινότητος καὶ ἔχει μῆκος 43 ἑκατ. καὶ πλάτος 23 ἑκατ. μ.

Ἐκτὸς τῶν Ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν τὸ Παλαίκυθρο, ὅπως καὶ ὀλόκληρη ἡ Κύπρος, γεώπηκε καὶ τὴ μονία τῶν Τούρκων κατακτητῶν. Ὅταν τὸ 1570-71 οἱ Τούρκοι κατέλαβαν τὴ Κύπρον ἐπεδόθησαν σὲ σφαγές, ἀρπαγές, λεηλασίες καὶ καταστροφές ἐκκλησιῶν. Τὸ εὐφορο ἔδαφος καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ χωριοῦ (ἐκτὸς ἀπὸ τὰ νερὰ τοῦ Κεφαλοδρύσου ἀρδεύεται καὶ λυπαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ νερὰ καὶ τὴν ἰλὺν (λάσπη) τοῦ ποταμοῦ Πηδιά) πράβηξε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν κατακτητῶν οἱ ὅποιοι ἀφοῦ τὸ λεηλάτησαν κόμωσαν τὴ μονία τους θέτοντες πυρκαγιὰν στὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγ. Αἰκατερίνης, ἀφοῦ προηγουμένως κατέστρεψαν τὰ ἐπιπλά καὶ τὶς εἰκόνες της.

Στὸ χωριὸ ἐγκαταστάθηκαν μερικοὶ ἀγάδες μὲ τοὺς ὑπηρετὲς τους, ἀφοῦ ἀρπάξαν τὴν εὐφορὴ γῆ τῶν κατοίκων. Συγχρόνως κατέσχον καὶ τὸ χωρὸ τῆς ἐρειπωμένης ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης καὶ τὴν μετέτρεψαν σὲ τέμενος.

Περὶ τὸ ἔτος 1930, ἐπὶ Ἀγγλικῆς κατοχῆς, οἱ Χριστιανοὶ ἀπαίτησαν μὲσω τοῦ δικαστηρίου νὰ τοὺς ἐπιστραφεῖ ὁ ἱερὸς χώρος τῆς ἐκκλησίας τῶν πὺν τὸν κατέσχον οἱ Τούρκοι. Ἐπειδὴ ὁμως, τὰ μὲν ἐρείπια φανέρωναν ὅτι ὁ χώρος ἀνήκε πράγματι σὲ ἐκκλησία, τούρκος ὁμως λαϊκὸς πὺν ἐκτελοῦσε καὶ καθήκοντα Ἱμάμημ στὸ χωριὸ ὠρκίσθηκε ψευδῶς στὸ δικαστήριον ὅτι ὁ χώρος χρησιμοποιεῖται ὡς τέμενος, τὸ δικαστήριον ἀπεφάνθη ὁ χώρος νὰ ἀνήκει ἐξ ἴσου στὴν Ἑλληνικὴ καὶ τὴ Τουρκικὴ κοινότητα.

Ἀπὸ τότε οἱ Τούρκοι δὲν κάμνουν κα-

μιὰ χρῆση τοῦ χώρου, οἱ Χριστιανοὶ ὁμως ἔχουν στὸ μέρος τοῦ Ἁγίου Βήματος μικρὲς εἰκόνες Ἁγίων καὶ κανδήλα, τὴν ὁποῖαν οἱ γείτονες Χριστιανοὶ ἀνάθουν κάθε νύκτα.

Οἱ Τούρκοι κατακτητῆς κατάσχον, ὅπως προαναφέρα, τὴ κτηματικὴ περιουσία τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ, τὴ μοίρασαν σὲ τσιφλίκια (μεγάλες ἐκτάσεις γῆς) καὶ τὴ χάρισαν σὲ μερικοὺς ἀγάδες καὶ μπέηδες ἢ τὴ δώρησαν στὸ θρησκευτικὸ τοὺς ἴδρυμα Ἐβκάφ. Οἱ Χριστιανοὶ ἔμειναν ὑπηρετὲς τῶν ἀγάδων καὶ καλλιεργοῦσαν τὰ χωράφια.

Οἱ Τούρκοι κακομεταχειρίζονταν τοὺς Ἕλληνας κατοίκους καὶ ἦταν τὸ φόβητρο τῶν Ἑλληνίδων. Γι' αὐτὸ οἱ γυναῖκες καὶ κυρίως οἱ κοπέλλες ἦταν ὑπόχρες νὰ μένουν κλειστὲς στὰ σπιτία τους.

Ἄρκετοὶ Ἕλληνας κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἀναγκάστηκαν νὰ μετοικήσουν 3—4 μίλια στὰ νότια τοῦ χωριοῦ, στὶς τοποθεσίες Παλιοκκλησιὰ καὶ Τεῖρμέντασιη, πὺν τὸ ἔδαφος ἦταν ἄγονο καὶ δὲν ἐνδιέφερε τοὺς ἀγάδες. Ἐκεῖ βρίσκονται σήμερα θεμέλια παλαιῶν σπιτιῶν. Ἡ λέξι Τεῖρμέντασιη εἶναι τούρκικη καὶ σημαίνει μιλύπετρα, πράγμα πὺν φανερῶναι πὺν στὴ περιοχὴ ὑπῆρχαν ἀρκετὰ ἐλαιόδενδρα γιὰ νὰ ὑπάρχει ἐλαιόμυλος. Ἐκεῖ κοντὰ εἶναι καὶ ἡ τοποθεσία «Γκουσλάρ-μαρλασιη» = σπήλαιον τῶν κοπέλλων, πὺν φανερῶναι πὺν ἐκεῖ κοντὰ ὑπῆρχε μυστικὴ σπηλιὰ, ὅπου κρύβονταν οἱ κοπέλλες μήπως τὶς ἀνακαλύψουν οἱ Τούρκοι, γιὰτὶ ὑπῆρχε φόβος νὰ τὶς πιάσουν γιὰ τὸ χαρέμι τους.

Οἱ ἀγάδες καὶ μπέηδες ἀρέσκονταν στὶς διασκεδάσεις καὶ τὸ χαρτοπαίγνιον κυρίως (χαρακτηριστικὸ τοῦ χωριοῦ ὡς σήμερα), ὡς καὶ στὴν ὀκνηρία καὶ τὴν ἀνετη ζωῆ. Ἔτσι μὲ τὴν Ἀγγλικὴ κατοχὴ τῆς Κύπρου ἀρχισαν νὰ φθείρονται οἰκονομικῶς.

Οἱ Τούρκοι κατακτητῆς μέχρι τὸ 1878 πὺν κατεῖχαν τὴ Κύπρον τίποτε τὸ ἀξιόλογο δὲν ἄφησαν στὸν τόπο. Ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη μόνον μνημεῖα πὺν νὰ δείχνουν τὴν Ἑλληνικὴ προέλευση τοῦ χωριοῦ καὶ τὴ

πρόοδο των Ἑλλήνων κατοίκων ἔφερε ἢ μπορεῖ νὰ φέρει σὲ φῶς.

Τὸ ἔτος 1872 σὲ μεγάλο τάφο κοντὰ στὸ χωριὸ ἀνακαλύφθηκε μαρμάρινη πλάκα μήκους 160 ἑκατ. καὶ πλάτους 58 ἑκ. Στὴ ἔξωτερικὴ μακρὰ πλευρὰ εἶχεν ἴχνη Φοινικῆς ἐπιγραφῆς μετὰ τὸ ἀρχικὸ γράμμα λε = ὀ, ἢ, τὸ δηλαδὴ ἄρθρο ποὺ ἀνεφέρετο στὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ.

Ἡ λάρνακα βρέθηκε σὲ χωράφι ποὺ ἀνήκε σὲ κάποιον Ἀρῆφ Βέη καὶ τὴ πήρε κάποιος κληρονόμος του ποὺ διέμενε στὴ Λευκωσία καὶ τὴν εἶχε στὴν κατοχὴ του.

Λέγεται πῶς στὸν ἴδιο τάφο ἀνευρέθησαν χρυσὰ κοσμήματα, πηλίνα καὶ γυάλινα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα ἀγόρασε ὁ τότε Τούρκος διοικητὴς τῆς Λευκωσίας.

Τὸ 1910 βρέθηκαν στὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης κομμάτια ἀπὸ σάνιδες εἰκόνων ποὺ κάηκαν ὡς καὶ πελικιτὴ πέτρα μετὰ τοιχογραφία. Αὐτὴ θρῖσκεται στὸ Μουσεῖο Λευκωσίας.

Στὰ Νότια τοῦ χωριοῦ βρίσκονται ἐρείπια ἄλλης ἐκκλησίας ἀφιερωμένης στὴν Ἁγία Ἄννα. Οἱ χωριανοὶ τὴ φαντάζονται μελαχροινὴ γυναίκα μετὰ μανδύα καὶ τὴν ἀποκαλοῦν Ἁγία Μαύρη. Μερικοὶ ἰσχυρίζονται πῶς τὴν εἶδαν τὴ νύκτα νὰ περιφέρεται κοντὰ στὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας.

Σύμφωνα μετὰ τὴν παράδοση, τὸν παλιὸ καιρὸ, ὅταν κάποιος ἔπασχε ἀπὸ ἐλώδη πυρετό, ποὺ τότε ἦταν πολὺ διαδεδομένη ἀρρώστεια στὴν περιοχὴ, πήγαινε στὴν Ἁγία Ἄννα, κυλιόταν τρεῖς φορές στὸ χῶρο τῆς ἐκκλησίας, ὅταν ἔφευγε ἔρριχνε πίσω του ἓνα κεραμίδι, τὴν ἀρρώστεια, καὶ ἔθεραπεύταν.

Ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ εἶναι τὰ ἐρείπια ἀρχαίας ἐκκλησίας τῆς Ἁγ. Μαρίας κοντὰ στὴ τοποθεσία Μαζάρ Γερί = Μαζέρκα δηλαδὴ νεκροταφεῖο. Φαίνεται πῶς στὰ παλιὰ χρόνια παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Μαρίας θρῖσκόταν τὸ νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ.

Στὰ Νότια κράσπεδα τοῦ χωριοῦ ὑπάρ-

χει σειρὰ τάφων τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου μετὰ τὸ στόμιό τους στραμμένο στὰ Ν. Α. Οἱ τάφοι φαίνεται συλήθηκαν - λεηλατήθηκαν — πρὶν πολλὰ χρόνια.

Μετὰ τὴν καταστροφὴ καὶ κατάσχεση τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι ἔκτισαν στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ μιὰ μικρὴ πλήθινη ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἀφιέρωσαν στὸν Ἁγ. Γεώργιο. Ὅταν μετὰ χρόνια ἄρχισε νὰ φθείρεται, τὴ χάλασαν καὶ ἔκτισαν νέα πετρόκτιστη ἐκκλησίαν ἀφιερωμένην στὴ Παναγία τὴν Γαλακτοφοροῦσαν ἢ Γαλακτοτροφοῦσαν. Τὸ κτίσιμο τῆς ἐκκλησίας ἄρχισε τὸ 1895 καὶ τέλειωσε τὸ 1906 μετὰ δαπάνες καὶ ἐθελοντικὴ ἐργασία τῶν πιστῶν τοῦ χωριοῦ. Οἱ πέτρες τῆς ἐκκλησίας μεταφέρθηκαν ἀπὸ μακριὰ, ἀρκετὲς δὲ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης.

Στὴν ἐκκλησίαν φυλάγονται μερικὲς εἰκόνες τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης ἀρχαιολογικῆς ἀξίας. Αὐτὲς εἶναι ἡ προσναφερθεῖσα εἰκόνα ποὺ χάρισε ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος. Εἶναι σχεδὸν ἐφθαρμένη ἐκτὸς ἀπὸ τὰ χρυσοστέφανα τῶν τριῶν Ἁγίων Χριστοφόρου, Ταράσιου καὶ Τρύφωνα καὶ ἴχνη δυὸ δέλτων μετὰ μακρὰν ἐπιγραφὴν μετὰ τὰ ἑξῆς ἀποσπάσματα λέξεων «Ε.Λ.Ε. ἢ μιὰ δέλτος καὶ ΙΤΟΥ ἢ ἄλλη δέλτος. Στὸ κέντρο τῆς εἰκόνας ὑπάρχει μικρὴ τρίγωνη τρύπα μετὰ τρίγωνο κομμάτι παχειοῦ γυαλιοῦ χρώματος βαθειοῦ κυανοῦ.

Ἀπὸ τὰ φωτοστέφανα φαίνεται πῶς στὴ κάτω μιστὴ εἰκόνα ζωγραφίστηκαν οἱ δυὸ Ἅγιοι ἀντιμέτωποι νὰ κλίνουν λίγο τὶς κεφαλὰς ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλο καὶ στὴν πάνω μιστὴ ὁ ἄλλος Ἅγιος νὰ βλέπει δεξιὰ καὶ νὰ βαστᾷ τὶς δυὸ ἐνυπόγραφες δέλτους.

Ἄλλα ἀρχαῖα κειμήλια τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς Βαϊφόρου μετὰ τὴ Βυζαντινὴ ἐπιγραφὴ Η ΒΑΪΦΟΡΟΣ [ΛΟΓΚΙΝ] ΙΕΡΟΣ.

Ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα μετὰ τὴν ἐπιγραφὴ Ο ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ καὶ κάτω + ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕ(Ο)ΜΟΡΦΟ.

Μικρά εικόνα της Θεοτόκου με έπιγραφή ΜΡΘΥ από πάνω μέρος και από τις δυο πλευρές Η ΓΑΛΑΚΤΟΦΟΡΟΥΣΑ ΙΣΧΣ.

Επίσης μικρή σπασμένη εικόνα του Άγ. Δημητρίου ως και στενή και έπιμήκης εικόνα του Άγίου Ιωάννου του Προδρόμου.

Επίσης μιá μεγάλη εικόνα της Θεομήτορος όπου διατηρείται ή άρχαία Βυζαντινή γραφή ΜΡΘΥ και άνωθεν του Χριστού ΙC ΧC και κάτω στα δεξιά της εικόνας

ΔΕΗΣΗΣ ΤΟΥ
ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΥ
Ν ΤΖΟΡΤΖΟΥ

Συγχρόνως σώζονται άρχαία έκκλησιαστικά βιβλία ως:

Αί θείαι λειτουργίαι των Άγιών Πατέρων Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Βασιλείου του Μεγάλου και Γρηγορίου του Θεολόγου εκδόσεως του 1795.

Λειτουργικό που περιέχει τις λειτουργίες των Τριών Φωστήρων της Οικουμένης που εκδόθηκε στην Ένετία το 1714. Στο έξώφυλλο έχει χειρόγραφη σημείωση «1729 επί Ναθαναήλ Κύπρου».

Τριώδιο με την έπιγραφή: Ένετίσι παρὰ Ανδρέα τῷ Ιουλιανῷ αΥπβ = 1682 και Μηνιαίο βιβλίο του Νοεμβρίου του 1684.

Άρχαίο θρησκευτικό βιβλίο σώζεται σε κληρονόμο του μ. Μαυρικαντώνη Παπαβαρνάβα με τίτλο «Διάφοροι Λόγοι περί Πίστεως και Εύσεθείας εις Θεόν» Νεκταρίου Ίερομονάχου που έξεδόθη με την άδεια των Άνωκαινιστών του Παταβίου Διδασκαλείου στις 13 Νοεμβρίου του 1731 στο τυπογραφείο Άντωνίου Βαρτόλι στην Ένετία.

Το βιβλιάριο έχει μικρό πρόλογο και ά-

κολουθεί πίνακας περιεχομένων. Άκολουθεί εικόνα δυο χειρών με τα δάκτυλα άνοικτά όρθια. Στα όρθια δάκτυλα του ενός χειριού είναι σημειωμένη οι μήνες που έχουν 31 ήμερες και στα κυρτά οι μήνες με 30 ήμερες.

Στα δάκτυλα του άλλου χειριού είναι σημειωμένες «αί Ε΄ Κάραι της Οικουμένης» δηλ. οι πέντε Πατριάρχες του σύμπαντος με την έξης σειρά: Ό Κωνσταντινουπόλεως, ό Άντιοχείας, ό Ρώμης, ό Άλεξανδρείας και ό Ίεροσολύμων.

Ύστερα από αυτή την εικόνα ακολουθεί ή δήλωση των Άνωκαινιστών, οι όποιοι παρωχωρούν την άδεια για να δημοσιευθεί το βιβλίο και είναι γραμμένη στα Ίταλικά και Έλληνικά. Η δήλωση ύπογράφεται ως έξης: «Κάρλος Ρουζίνης Κ Προκουράτωρ Ρεφορμάτωρ».

«Ιωάννης Πέτρος Πασκαλίγος Ρεφορμάτωρ».

«Αύγουστίνος Γαδαλδίνος από Μυστωρίω».

Στο τέλος του βιβλιαριού είναι ή «Βούλλα» του Μακαριωπάτου Πάπα Λέοντος Δεκάτου (Λατινιστί και Έλληνιστί) και έπικύρωση του Άγιωπάτου Κλήμεντος του Έβδόμου.

Το πρώτον έγγραφον έξεδόθη στις 18 Μαΐου 1512 και το δεύτερο στις 26 Μαρτίου 1526.

Αυτή είναι έν συντομία ή πλούσια σε παρελθόν ιστορική επισκόπηση της περιοχής Κυθρέας με έκτενέστερη άναφορά στο χωριό μου Παλαΐκυθρο.

Λευκωσία: 2 Νοεμβρίου 1980.

ΑΝΔΡΕΑΣ Σ. ΠΑΠΑΒΑΡΝΑΒΑΣ